

Orzigul Hamroyeva

NAVOIYSHUNOSLIK
(NAVOIY LIRIKASINING
QOFIYA TIZIMI)

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

Hamroyeva Orzigul Jalolovna

NAVOIYSHUNOSLIK

(NAVOIY LIRIKASINING QOFIYA TIZIMI)

O'quv qo'llanma

**60230100 – Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) ta'lim
yo'nalishi talabalari uchun o'quv qo'llanma**

**“BOOKMANY PRINT”
TOSHKENT – 2024**

UO'K: 894.375
KBK: 83.3(50z)
H 21

Hamroyeva Orzigul Jalolovna.

Navoiyshunoslik (Navoiy lirikasining qofiya tizimi) [Matn o'quv qo'llanma / O.J. Hamroyeva. – Toshkent: Bookmany print, 2024. – 114 b.

Qo'llanma Navoiy lirik merosining qofiya tizimi tadqiqat bag'ishlangan bo'lib, unda qofiya ilmining shakllanishi, turkiy qofiy takomilida Navoiyning o'rni, shoir lirik merosida radif va hojibning badiiy yuki, shoir ijodida qofiyaning bir necha jihatlariga ko'rinish turlarining qo'llanishi, Navoiyning qofiyaga asoslanuvchi badiiy san'atlardan foydalanish mahorati tahlilga tortilgan, bayt va misralar asosida tushuntirilgan.

O'quv qo'llanma 60230100 – Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili) yo'nalishi talabalari, tadqiqotchilar, qiyosiy adabiyotshunoslik, mumtoz poetika, mumtoz qofiya, adabiyotshunoslik ilmiga Alisher Navoiy ijodiy merosiga qiziquvchi olimlar, tadqiqotchilar va filolog mutaxassislar uchun mo'ljallangan.

Mas'ul muharrir

Nurboy Jabborov, filologiya fanlari doktori, professor

Taqrizchilar

Hamdulla Boltaboyev, filologiya fanlari doktori, professor

Dilnavoz Yusupova, filologiya fanlari doktori, professor

Qo'llanma Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 11-noyabrdagi 469-sonli buyrug'iga asosan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9910-06-227-8

© Hamroyeva O.J.

© "Bookmany print" nashriyoti, 2024.

So'zboshi

Navoiy ijodi, uning poetika xususiyatlarini tadqiq etish turkiy adabiyotning o'ziga xos xususiyatlarini belgilash barobarida turkiy aruzshunoslik, turkiy qofiyashunoslik, turkiy adabiyotda ilmiy tadqiqotning takomili kabi masalalar echimini topishda muhim ahamiyatga ega. Temuriylar davri she'riyati, janr poetikasining tarixi, poetik amallarning amaliyotga tatbiqi jarayonida Navoiy lirik merosining katta o'rne bor. Poetik janrlar qonuniyatini belgilashda, obrazlar tizimini tasniflashda, turkiy aruzshunoslik, turkiy qofiyashunoslikning ilmiy-nazariy asoslarini belgilashda Alisher Navoiy lirikasi asosiy material vazifasini bajaradi. Shu jihatdan bugungi kunda shoir asarlari keng planda tadqiq etilmoqda.

Qofiya ilmi qadim tarixga ega bo'lib, murakkab va mustaqil ilmdir. Qofiya ilmi nazariyasini bilish badiiy matnni poetik tahlil qilishda juda katta ahamiyatga ega. Biz biror she'riy matnni tahlil qilganimizda, qofiya tizimini to'liq tahlil qilmaymiz, umumiy jihatlarga e'tibor qaratamiz, xolos. Vaholanki, mumtoz qofiya nazariyasi keng va o'z qonuniyatlari bor. Shoir qofiyaga juda ko'p vazifa yuklaydi. Qofiyada shoirning maqsadlari aks etadi. Demakki, qofiyaga yuklangan vazifani to'g'ri tahlil orqali anglash mumkin. Xususan, Navoiy ijodida qofiyaning muhim o'rne bor. Shoir qofiyada badiiy maqsadini aks ettiradi. Lirik asarning butun mohiyati qofiyadosh so'zlar zahiriga yuklatilgan mazmun orqali anglashiladi. Shuning uchun ham Navoiy qaysi lirik janrda ijod qilmasin, barchasida qofiyaga alohida e'tibor qaratadi. Qofiyadosh so'zlarni teran mazmun kasb etishi va ohangdorligiga, nozik ma'no ifoda etishiga diqqat qiladi. Natijada shoir lirik merosi ham mazmun, ham shakl jihatidan shoirning poetik tafakkuri natijasi o'laroq mukammallikka erishgan.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, turkiy qofiyaning o'ziga xos xususiyatlarining shakllanishi, yangilanishi, arabiy va forsiy qofiyadan farqli jihatlari Navoiy ijodida yaqqol ko'zga tashlanadi. Shu jihatdan Navoiy lirik merosining qofiya tizimini tadqiq etish bugungi kun adabiyotshunosligi oldidagi muhim vazifalardan biridir.

Ushbu qo'llanmada Navoiy lirik merosining qofiya tizimi tadqiq etilgan bo'lib, poetika va qofiyaga oid risolalarda keltirilgan poetik

qonuniyatlar asosida shoir she'riyatining qofiya imkoniyatlari tahlil qilingan. Tahlil quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilgan:

- Qofiya haqidagi ilmning shakllanishi, turkiy qofiya nazariyasi, manbalari;
- Turkiy qofiya takomilida Navoiyning o'rni;
- Navoiy lirik merosining qofiya tizimi;
- Shoirning badiiy maqsadi, qofiya badiiyati;
- Radifning g'azal kompozitsiyasidagi o'rni;
- Navoiyning mahjub baytlari;
- Qofiyaning tarkibiy tuzilishi: asliy, g'ayrima'muliy, shoygo qofiya;
- Navoiy ijodida raviyning ishtirokiga ko'ra turlari;
- Navoiy lirikasida qofiya harflarining ishtirokiga ko'ra turlarining qo'llanilishi
- Qofiyaning taqti' imkoniyatlari;
- Radd ul-qofiya san'atmi yoki qofiya aybi?
- Navoiy g'azaliyotida musajja' g'azallarning o'rni.

Shoir lirik merosining qofiya imkoniyatlari mumtoz qofiya nazariyasi qonuniyatlari asosida bayt va misralar asosida tahlil qilingan. Umid qilamizki, ushbu qo'llanma mumtoz qofiya haqidagi bilim va uning nazariyasi bilan tanishishingiz barobarida Navoiyning poetik mahorati va badiiy tafakkurini anglashda yordamchi bo'ladi.